

ПРОБЛЕМИ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ БАЗИС ЗДІЙСНЕННЯ

Олександра ГОНЧАРОВА

*здобувач ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Перед суспільством і державою з початком повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році виникла безліч викликів, що були пов'язані з продовженням функціонування держави як системи та запровадження дієвих заходів для адаптації до чисельних економічних змін в рамках чинного законодавства і розроблення дієвих і ефективних правових механізмів для переміщення працюючих підприємств у більш безпечні регіони країни.

Відповідно до відкритих досліджень, що ґрунтуються на офіційних даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб підприємців Міністерства Юстиції України ¹, за більше ніж три роки дії воєнного стану в Україні було переміщено 18944 ² компанії. Зазначена статистична інформація стосується не тільки юридичних осіб, а і фізичних осіб-підприємців, а також враховує зміну реєстраційних даних підприємства більше одного разу. Тому дослідження даного питання в розрізі перспектив створення сприятливого підґрунтя для підтримки підприємництва як ключового важеля економічної стабільності і можливого зростання в умовах нестабільної ситуації під час воєнного стану наразі залишається актуальним.

Отже, у березні 2022 року Урядом було схвалено програму з релокації українських підприємств, які знаходяться у зоні активних бойових дій, яка впроваджується спільно з Міністерством економіки. Реалізація програми здійснюється на основі Постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) №305 від 17.03.2022 р., що регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури; та

¹ Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. (2024). Portal. Minjust.gov.ua. <https://usr.minjust.gov.ua/content/free-search>

² Opendatabot. (2023, October 23). 840 підприємств в Україні переїхали через війну у безпечні регіони. Opendatabot.ua. <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war>

Розпорядження КМУ №246-р від 25.03.2022 р., що передбачає план невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію ³.

Також 2 вересня 2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні» від 17 липня № 3869-IX ⁴.

Проблема релокації підприємств досліджується і вивчається науковою спільнотою для надання дієвих пропозицій щодо удосконалення правових механізмів підтримки економічного середовища щодо піднятої теми та аналізу, і таким чином, аналізуючи роботи Л. Тихончук, А. Піддубного ⁵, А. Мазаракі, Т. Мельник ⁶, А. Сошникова, Ю. Єршової, О. Юдіна ⁷ та багатьох інших, є необхідність дослідити не тільки законодавчі акти, але й можливість їх реалізації і ефективності застосування на практиці, базуючись на статистичних дослідженнях.

Так, відповідно до програми Уряду, учасником програми може бути будь-яке підприємство і перемістити виробництво і потужності повністю або частково із регіонів, що постраждали від бойових дій. Для участі в програмі необхідно подати заявку на сайті Міністерства Економіки України із зазначенням спеціалізації підприємства, кількості працівників, потребах і способі транспортування. Після ухвалення рішення підприємство може отримати підбір місця розташування, допомогу з перевезення, сприяння в розселенні працівників та пошуку

³ Програма релокації підприємств: що потрібно знати бізнесу | Міністерство економіки України. (2022). *Програма релокації підприємств: що потрібно знати бізнесу* | Міністерство економіки України. Me.gov.ua. <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e4f18282-77af-4fdf-8134-ce4403d711f0&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv-SchoPotribnoZnatiBiznesu>

⁴ Верховна Рада України. (2024). *Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період дії воєнного стану в Україні*. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-20#Text>

⁵ Л. Тихончук, А. Піддубний. (2023, July). *ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЛЮКАЦІОННОГО БІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)*. Bulletin National University of Water and Environmental Engineering; National University of Water and Environmental Engineering. <https://www.academia.edu/104123338/>

⁶ А. Мазаракі, Т. Мельник. (2023). Економічна безпека України в умовах російської агресії. *Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*, 145(5), 4–28. <https://www.academia.edu/106200846/>

⁷ Soshnykov, A. O., Yerzhova, Yu. O., & Yudin, O. Yu. (2022). RELOCATION OF BUSINESS IN THE CONDITIONS OF THE MILITARY STATE. *Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences*, 4, 24–30. <https://doi.org/10.32782/tnu-2707-0581/2022.4/04>

нових співробітників, пошуку ринків збуту, тощо. Переміщення підприємств здійснюється в одну із перелічених областей: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області. Переміщення може здійснюватися самостійно, за сприянням АТ «Укрзалізниця», або АТ «Укрпошта». Наразі, один із двох, запропонованих Урядом інструментів, а саме, подання заявки на онлайн-платформі relocate.prozorro.sale недоступно.

Окрім цього, як вже зазначалось у дослідженнях А. Сошникова, Ю. Єршової, О. Юдіна, окрім переміщення для подальшого функціонування підприємства необхідна подальша підтримка не тільки на державному, але і на місцевому рівні.

Відповідно до Закону «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», передбачено створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку малого і середнього підприємництва.

Наразі в Україні діє Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки ⁸.

Відповідно до нових економічних умов та для сприяння розвитку бізнесу, опубліковано інформацію про підтримку підприємництва на електронному порталі Дія – у розділі «Регіональні програми» за наступними галузями діяльності:

- допомога релокованим підприємствам;
- компенсація енергоефективного обладнання;
- фінансова допомога на обладнання, техніку, сировину та сплату оренди;
- антикризова підтримка;
- підвищення компетенції: освітні тренінги, консультації та зустрічі для обміну досвідом;
- мікрокредитування та пільгові умови.

Інформацію регулярно оновлюють 17 обласних державних адміністрацій (ОДА/ОВА), програми представлені за регіоном, джерелом фінансування та терміном дії.

Розглянемо ситуацію з підтримкою малих та середніх підприємств та створенням робочих місць на прикладі Закарпатської та Вінницької областей станом на вересень 2023 року.

⁸ Кабінет Міністрів України. (2020). *Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки*. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

За інформацією Закарпатського обласного центру зайнятості, 333 роботодавці отримали позитивне рішення щодо компенсації за працевлаштування 706 внутрішньо переміщених осіб. З них 130 роботодавців подали заявку на компенсацію за працевлаштування ВПО цього року ⁹.

За ініціативи Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України, що має на меті розвиток взаємодії місцевих та регіональних влад з міжнародними партнерами, які прагнуть співпрацювати на рівні області та територіальної громади у Закарпатській області створено Регіональний офіс міжнародного співробітництва.

Головною метою Регіонального офісу міжнародного співробітництва є залучення міжнародної технічної допомоги ¹⁰.

Щодо загальної економічної ситуації в регіоні у порівнянні 2021 та 2022 років: у переробній промисловості зростання спостерігалось у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 40,6%; виробництві хімічних речовин і хімічної продукції – на 24,0%; машинобудуванні – на 14,1%. Разом з тим, індекс промислового виробництва на підприємствах з виготовлення виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічної діяльності становив 94,7%; з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 99,2%; з виробництва харчових продуктів та напоїв – 99,6%. За підсумками січня – серпня 2021 року відзначено зростання металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 32,7%.

На кінець вересня 2023 року до Закарпаття переміщено 422 підприємства із яких 378 працюють і 44 ще у процесі переїзду, монтажу та підключення обладнання. Із загальної кількості релокованих до області підприємств 18,7% – підприємства переробної промисловості. Із загальної кількості підприємств переробної промисловості, які релокувалися до області (79 одиниць).

В області було затверджено Програму розвитку малого та середнього підприємництва на 2021-2023 роки. Пріоритетними

⁹ Закарпатський центр зайнятості. (2023). 333 роботодавці області отримують компенсацію витрат за працевлаштування ВПО | Закарпатський обласний центр зайнятості. Dcz.gov.ua. <https://zak.dcz.gov.ua/novyna/333-robotodavci-oblasti-otrymayut-kompensaciyu-vytrat-za-pracevlashtuvannya-vpo>

¹⁰ Закарпатська обласна військова адміністрація. (2021). Закарпатська обласна державна адміністрація – Залучення міжнародної технічної допомоги. Carpathia.gov.ua. <https://carpathia.gov.ua/rehionalnyi-ofis-mizhnarodnoho-spivrobitnytstva/informatsiia-pro-diialnist-ofisu>

напрямами Програми є ті, що визначені регіональною Стратегією розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років, зокрема: фінансова підтримка малого і середнього підприємництва, що здійснювалась за двома напрямами: часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами підприємництва в банківських установах для реалізації інвестиційних проєктів; організація та проведення конкурсу бізнес-проєктів для початківців підприємців (стартапи). Також передбачено заходи щодо інформаційної та консультаційної підтримки бізнесу; розвитку регіональної інфраструктури тощо. У зв'язку з введенням воєнного стану на території країни, фінансування заходів Програми призупинили та перенаправили на воєнні цілі. В обласному бюджеті на 2022 рік фінансування заходів Програми передбачалось на суму 1500 тис. грн Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 року № 590 було обмежено виконання заходів Програми, в результаті чого відбулась економія цих коштів.

Відповідно до Програми розвитку малого та середнього підприємництва у Закарпатській області на 2021 – 2023 роки, у 2023 році здійснено:

- забезпечення та організації діяльності Регіональної ради підприємців при Закарпатській облдержадміністрації;
- стартапів та інновацій в секторі малого та середнього підприємництва;

Також вдосконалено та розширено системи стартапів, відслідковування впливу стартапів на економічний розвиток регіону за рахунок коштів обласного бюджету в реалізації на території області не менше 45 бізнеспроєктів. Створено нові робочі місця, запроваджено компенсації частини вартості придбаних альтернативних джерел енергозабезпечення за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Щодо Вінницької області, то з моменту введення в країні воєнного стану, в області було призупинено фінансування переважної більшості регіональних програм, що не були безпосередньо пов'язані з реагуванням на повномасштабну збройну агресію Російської Федерації, або з наданням гарантованих державою суспільних послуг населенню. Зокрема, це стосувалося і заходів Регіональної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 роки в частині надання мікрогрантів на створення або розширення місцевого бізнесу¹¹.

¹¹ Вінницька обласна військова адміністрація. (2023, February). *Розвиток підприємництва в області, підтримка релокованих підприємств та скорочення безробіття серед ВПО – чим живе сьогодні економіка Вінниччини – Вінницька обласна військова адміністрація*. Vin.gov.ua. [https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/52587-](https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/52587-378)

Щодо Вінницької області, то Стратегія збалансованого регіонального розвитку на період до 2027 року Вінницької області¹² також містить пріоритети щодо створення сприятливих умов розвитку малого та середнього бізнесу. Відповідно до Стратегії, прийнято Регіональну програму розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 роки.

Варто зазначити, що за даними Головного Управління Державної податкової служби станом на вересень 2023 року у Вінницькій області в області діяло понад 78 тис. суб'єктів малого підприємництва, з них 11353 – малих підприємств, 67484 – фізичних осіб підприємців. Одним із головних завдань розвитку малого бізнесу залишається вирішення питань зайнятості населення. Всього в малому підприємстві області зайнято понад 150 тис. осіб, що становить четверту частину економічно-активного населення області.

Отже, враховуючи наведене, можна дійти висновків, що незважаючи на зусилля врегулювати процеси підтримки релокації бізнесу, не було запропоновано відповідної законодавчої підтримки і регулювання процесів переміщення і адаптації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців в обраних місцях розташування. Однак окрім переміщення процесів і устаткування на роботу впливає безліч факторів, серед яких: розміщення персоналу, оскільки працівники із числа ВПО, відсутність пільг за оплату енергоносіїв, відсутність механізму економічного бронювання від мобілізації, відсутність компенсації за втрачене майно (активи) підприємства, тощо. Але є і позитивні напрямки, які не повністю, але частково були реалізовані, а саме: надання в оренду приміщень для розміщення виробництва за пільговими тарифами, при наявності такого в фонду в приймаючій громаді, доступ до пільгових кредитів, доступ до грантових програм при наявності фінансування.

rozvytok-pidpriemnytstva-v-oblasti-pidtrymka-relokovanykh-pidpriemstv-ta-skorochennia-bezrobittia-sered-vpo-chym-zhyve-sohodni-ekonomika-vinnychchyny

¹² Вінницька обласна державна адміністрація. (п.д.). *СТРАТЕГІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2027 РОКУ*. Retrieved March 31, 2025, from <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/strategy2027.pdf>